

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI HUZURIDAGI
BADIY TA‘LIM YO‘NALISHLARIDA PEDAGOG VA MUTAXASSIS
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH HAMDA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH MARKAZI**

“GRAFIKA (TURLARI BO‘YICHA)” YO‘NALISHI

**“GRAFIKADA KOMPOZITSION YECHIM MASALALARI”
MODULI BO‘YICHA**

O‘QUV–USLUBIY MAJMUUA

Toshkent 2023

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 25-avgustdagi 391-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchi: A.Kalanov - professor.

Taqrizchilar: D.Kuryazova – san.f.n. dotsent.
B.Xadjimetov – professor.

O‘quv dasturi O‘zBA huzuridagi Markaz Ilmiy-metodik Kengashining qarori bilan tasdiqqa tavsiya qilingan (2023 yil 1-maydagi 2- sonli bayonnoma).

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	3
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.	10
III. NAZARIY MATERIALLAR	10
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	14
V. KEYSLAR BANKI.....	19
VI. MUSTAQIL TA’LIM MAVZULARI.....	24
VII. GLOSSARIY	26
VIII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	Ошибка! Закладка не определена.

I. ISHCHI DASTUR

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar Strategiyasi”da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta‘lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchi mamlakatlari diplomlarini o‘zaro tan olishga, o‘qituvchi va talabalar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko‘maklashuvchi 1999 yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo‘shilish masalasini ko‘rib chiqish belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da oliy ta‘lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o‘qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta‘lim yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o‘quv rejalarida amaliy ko‘nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tasviriy va amaliy san‘at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2020-yil 21-apreldagi PQ-4688-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Badiiy akademiyasi huzuridagi Badiiy ta‘lim yo‘nalishlarida pedagog va mutaxassis kadrlarni qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 21-iyundagi 385-son qarorida belgilangan ustuvor vazifalar, kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yangi bosqichga olib chiqish, pedagog va mutaxassis kadrlar salohiyatini oshirish va shu orqali talabalarning badiiy estetik didini yuksaltirish kabi muhim vazifalar qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019-yil 8-oktabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”ga ko‘ra mamlakatdagi oliy ta‘lim muassasalarining 85 foizi 2030-yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tishi rejalashtirilgan. Bu yaqin yillar davomida mamlakatdagi deyarli barcha oliy ta‘lim muassasalarining kredit-modul tizimida faoliyat yurita boshlashidan darak beradi.

Shuningdek, 2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasining V bob Ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va sohani yangi

bosqichga olib chiqish yuzasidan 75-maqсад: Tasviriy va amaliy san'at hamda dizayn yo'nalishlarini rivojlantirish, aholining badiiy-estetik didini yuksaltirish yuzasidan belgilangan vazifalarni amalga oshirish, mamlakatimizning barcha sohalarida islohotlarni amalga oshirish, odamlarning dunyoqarashini o'zgartirish, yetuk va zamon talabiga javob beradigan mutaxassis kadrlarni tayyorlashni hayotning o'zi taqozo etmoqda. Respublikada ta'lim tizimini mustahkamlash, uni zamon talablari bilan uyg'unlashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Bunda mutaxassis kadrlarni tayyorlash, ta'lim va tarbiya berish tizimi islohatlar talablari bilan chambarchas bog'langan bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamon talablariga javob bera oladigan mutaxassis kadrlarni tayyorlash, Davlat talablari asosida ta'lim va uning barcha tarkibiy tuzilmalarini takomillashtirib borish oldimizda turgan dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu dasturda xorijiy davlatlardagi kredit ta'lim tizimlari, kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlari, kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati, kredit-modul tizimida o'quv jarayonining uslubiy ta'minoti, ta'lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni, ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslari, oliy ta'limning normativ-huquqiy asoslari bayon etilgan.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda: O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, farmonlar, qarorlar hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining buyruqlari kabi normativ hujjatlar qo'llanilmoqda. Lekin shu kunga qadar ta'lim va tarbiya jarayonlarini subektlari tomonidan ushbu hujjatlarni amalda qo'llanilishining nazariy va amaliy jihatlari deyarli o'rganilmagan. Bu holatlar oliy ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan oliy ta'limning normativ-huquqiy asoslarini har tomonlama nazariy va amaliy jihatdan o'rganish va tahlil etishni dolzarbligidan dalolat beradi.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: pedagog kadrlarni innovatsion yondoshuvlar asosida o'kuv-tarbiyaviy jarayonlarni yuksak ilmiy-metodik darajada loyihalashtirish, sohadagi ilg'or tajribalar, zamonaviy bilim va malakalarni o'zlashtirish va amaliyotga joriy etishlari uchun zarur bo'ladigan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirish, shuningdek ularning ijodiy faolligini rivojlantirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- “Grafika (turlari bo‘yicha)” yo‘nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;

-mutaxassislik fanlarini o‘qitish jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni samarali tatbiq etilishini ta’minlash;

“Grafika (turlari bo‘yicha)” yo‘nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o‘zaro integratsiyasini ta’minlash.

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

“Amaliy san’atda kompozitsion yechim masalalari” modulini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

- an’anaviy grafika texnikalarini yaqindan bilish;
- grafika texnikalarida kompozitsiya yaratish;
- ashyolarni qo‘llashning aniq va tizimli usullarini o‘rgatish;
- rangtasvir bilan eksperimental grafikani o‘zaro bog‘lash;
- kitob elementlarining atamalarini bilish;
- kitob grafikasi kompozitsiyasining xususiyatlari;
- illyustratsiya ishlashda chizmatasvirning ahamiyati;
- kitob maketi andazasini yaratish;
- muqova va jild farqlarini ajratish;
- kitob muqovasining kompozitsiyasini yaratish;
- forzatsning funksiyasi; • forzatsning turli ko‘rinishlarini ishlash;
- illyustratsiyalar ishlashda ashyoni to‘g‘ri tanlash;
- kitobning umumiy kompozitsiya yechimini topish;
- kitobning namunaviy aniq hisob-kitobli maketini yaratishni bilish;
- grafikaning turli texnikalarida eksperimentlar qo‘llash;
- akademik chizmatasvirning tasviriy san’atdagi ahamiyatini;
- illyustratsiyalar kolorit yechimining inson ruxiyatiga ta’sirini;
- kitobni bezatishda muqova tasvirining asosiy roli;
- ko‘p figurali illyustratsiyalar kompozitsiyasini qurish;
- illyustratsiyalar ishlashda dekorativ usulni qo‘llash;
- illyustratsiyalar ishlashda akademik usullarni qo‘llash;
- illyustratsiyani zamonaviy grafika texnikalarida bajarish;
- illyustratsiyalarni kompyuter dasturlarida ishlash;
- kitob bezaklarida aralash texnikalardan foydalanish;

- kitob bezagini ishlashda ranglarning ahamiyati;
- muqova tasvirida shriftlarni to‘g‘ri tanlash;
- shriftli kompozitsiyalar yaratish;
- ofortning turli texnikalarini bilish;
- litografiya jarayonini bilish;
- rangli litografiya jarayonini **bilish**;
- linogravyurada ishlashni o‘zlashtirish;
- rangli linogravyurani o‘rganish;
- eksperimental grafika texnikasida asarlar yaratish;
- eksperimental usullarini nazariy va amaliy o‘rganish;
- eksperimental grafika texnikasining imkoniyati;
- kitob grafika kompozitsiya qurilishida ijodiy tafakkur yuritishni;
- xorijiy zamonaviy grafika san‘ati usullarini kadrlar tayyorlash milliy tizimiga jalb etish;
- badiiy asarda tomoshabin diqqatini jamlash;
- grafikada badiiy fikrlash;
- badiiy adabiyot va kitob bezaklarining uzviy bog‘liqligi;
- grafika rivojlanishida oqim va yo‘nalishlardan foydalanish;
- tasviriy san‘at ko‘rgazma va galeriyalari asarlarini tahlil qilish **malakalariga** ega bo‘lishi zarur.
- grafika usullarining inson ruhiyatiga ta‘sirini san‘at asarlari orqali ifodalab berish;
- tasviriy san‘atda zamonaviy kitob grafika kompozitsiyasi orqali ijodiy tafakkur yurita olish;
- tasviriy san‘at sohasi tashkilotlarini strategik boshqarish;
- xususiy talab va korporativ kolleksiyalash **kompetensiyalariga** ega bo‘lishi lozim

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

“Grafikada kompozitsion yechim masalalari” moduli ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o‘qitish jarayonida ta’limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llanilishi, shuningdek, ma’ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida taqdimot va elektron-didaktik texnologiyalarni;

- o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarda ustaxonalar, sohaga oid muassasalar va soha mutaxassislarining ijodiy ustaxonalarida tashkil etilishi, badiiy ta’limning muhim ta’lim metodlarini qo‘llash nazarda tutiladi.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa modullar bilan bog‘liqligi va uzviyligi
 “Amaliy san’atda kompozitsion yechim masalalari” moduli bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘quv rejasidagi “Raqamli universitet” modeli va oliy ta’lim jarayonini boshqarishning axborot tizimlari”, “Ta’lim menejerining innovatsion kompetentligi” kabi modullar bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta’limdagi o‘rni

Modulni o‘zlashtirish orqali tinglovchilar badiiy ta’limning ta’lim va tarbiya jarayonlarini o‘rganish, ularni tahlil etish, amalda qo‘llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo‘ladilar.

MODUL BO‘YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Auditoriya o‘quv yuklamasi		
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg‘ulot
1.	Grafikada kompozitsiya tushunchasi, turlari va uning toifalari.	2	2	
2.	An’anaviy va eksperimental grafika tushunchasi	2	2	
3.	Muvozanatni izlash	2		2
4.	Grafika ashyolarida ishlash usullarining farqlari	4		4
5.	Kitob illyustratsiyalarini zamonaviy grafika texnikalarida bajarish	4		4
Jami:		14	4	10

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Grafikada kompozitsiya tushunchasi, turlari va uning toifalari. (2 soat)

Dastgohli va kitob grafikasi ham tasviriy san’atning barcha turlari kabi kompozitsiyaning umumiy qonunlariga tayanadi. Dastgohli grafika o‘z xususiyatlariga ega bo‘lib shakl, masofa, chiziq, shtrix va kontur vositasida oq-qora tasvirda ifoda etiladi. Kitob grafikasi bezagining muvaffaqiyatli chiqishi, rassomning qobiliyatiga, adabiyotni qanday tahlil qila olishiga bog‘liq. Rassomning vazifasi shundan iboartki, u voqeani, adabiy obrazni, kitob mazmunini tasvir orqali tushunishga yordam berishi kerak. Kitob uchun ishlangan illyustratsiyalar shakl jihatidan dinamik, rangdor, ta’sir etuvchi, adabiy asarning tekst matnini jozibali qilib ko‘rsatishga yordam berish lozim. Bolalar kitobiga ishlangan tasvirlar bolalarning

uzoq vaqt eslarida qolib, ularning badiiy didlarini o‘stiradi. Bezak jarayonida format va harf ishlashda bolalarning yoshlari va talablarini e‘tiborga olish maqsadga muvofiqdir.

2-mavzu. An’anaviy va eksperimental grafika tushunchasi (2 soat)

Qadimgi nodir qo‘lyozmalar asosida bizgacha saqlanib qolgan nafis mo‘jaz rasmlar alohida o‘ziga xos go‘zallik nafosat olamiga ega. Ulardagi yorqin ranglar, nozik chiziqlar va ajoyib mutanosiblik hamon tomoshabinga estetik zavq bag‘ishlaydi. Shuning uchun ham bu san‘at namunalari jahonning eng nufuzli muzey va kutubxona majmualarida asrab avaylanmoqda. Turli san‘atkor rassomlar, muzahhib, muqovasoz, jadvalkash va boshqalarning ijodiy hamkorligida yaratilgan nodir qo‘lyozmalar o‘sha davrni madaniy-ijtimoiy hayotini o‘rganishda qimmatli manbalardan hisoblanadi. Nafis mo‘jaz rasmlar asosan ilmiy, badiiy va tarixiy asarlarning nodir qo‘lyozmalarini bezashga xizmat qilgan. Eron miniatyura san‘ati kitob illyustratsiyasi shaklida yuzaga kelib XI asrdan XIV asrgacha ham kitob va qo‘lyozma varag‘i bilan uzviy bog‘liq holda rivojlandi.

AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Muvozanatni izlash. (2 soat)

Qalam yumshoq 3M-4M, akvarel bo‘yoqlari, guash, mo‘yqalam (aylana va yassi), yumshoq va qattiq qog‘oz format. Muvozanatni izlashni ikki usulda olib boorish mumkin: 1) grafikadaqalamda, akvarel bo‘yoqda, guashda. 2) aplikatsiyalash-qog‘oz yoki kartondan qirqilgan shakllar yordamida. Mo‘yqalam aylana va yassi shaklda bo‘lib, sifati bo‘yicha yumshoq yoki qattiq bo‘lishi kerak. Qiya qirqib qo‘yilgan mo‘yqalam ish uchun yaramaydi. Yumshoq aylana shakldagi mo‘yqalam tanlashda, uning uchi ajralib turmasligi, qiyani bir tutamga zish yig‘ilganligiga e‘tibor berish lozim. Mo‘yqalam sifatini aniqlashda, shunday qilinadi uning xilli qismini ikki barmoq orasida qisish, agar u yilpig‘ich shaklini olsa, ishga yaroqlidir. Mo‘yqalam sifatini quyidagicha ham tekshirish mumkin. Uni suvga botirib va so‘ng siltinadi. Yaxshi mo‘yqalamda yengil silkitilgandan so‘ng o‘tkir uchi hosil bo‘ladi.

2-mavzu. Grafika ashyolarida ishlash usullarining farqlari (4 soat)

Eksperimental grafikada qo‘llaniladigan zamonaviy grafikaning yangi texnikalari. Eksperimental grafikaga oid ilg‘or turdosh xorijiy oliy ta‘lim

muassasalari amaliyotlarini qo'llash. Pedagog - rassomlar oldidagi eksperimental grafika texnikasida asarlar yaratish usullarini nazariy va amaliy o'rganish va ko'nikma hosil qilish vazifasi. An'anaviy bosma grafika texnikasining turlari. Ustaxonalarda bosma stanok yordamida turli ashyolar yuzasiga tasvirlar tushirish. Eksperimental grafika texnikasida yaratiladigan asarlarni (estamp) bir necha texnikalar kombinatsiyasida bosmadan chiqarish. Eksperimental grafika texnikasining imkoniyati, bosmadan chiqqan nusxaga applikasiya qo'llash va ustidan qo'lda ishlov berish. Bosma tasvirni linoleum, tosh, ruh yuzasiga, plastik oyna, orgalit - fanera, dag'al va shoyi matolarga tushirish. Eksperimental grafika texnikasining uslubiy vositalari. Rangtasvir bilan eksperimental grafikaning o'zaro bog'liqligi. O'zbekistonda eksperimental grafika texnikalarining shakllanishi va rivojlanishi.

3-mavzu. Kitob illyustratsiyalarini zamonaviy grafika texnikalarida bajarish. (4 soat)

Kitob bezaklarini bajarishda ilg'or xorijiy turdosh oliy ta'lim muassasalari tajribalaridan keng foydalanish, ular asosida o'ziga xos milliy ornamentlar yaratish. Kitob illyustratsiyalarini ishlashda zamonaviy eksperimental grafika texnikalarini qo'llash. Sarguzasht-fantastika asarlarini bezatishda zamonaviy grafika texnikalaridan foydalanish. Ashyo va bo'yoqlar texnologiyalari o'rganish. Ilyustratsiyalarni bosma (shtamp) nusxalarini olishda milliy va jahon ashyolarining kimyoviy xususiyatlari. Eksprimentar mashg'ulotlar o'tkazish. Kitob eskizini tuzish mashqi. Kitob grafikasida asar qaxramonlari qiyofalariga chizgilar yaratish mashqlari. Asarning kartondagi muqobil o'lchamdagi qoralamasini tuzish usullari. Kitob illyustratsiyalarini zamonaviy grafika texnikalarida ishlashda qog'oz buklamlarini shakli-shamoilini o'rganish. Kitob illyustratsiyalarini ishlashda zamonaviy grafika texnikalaridan foydalanish usullari. Qog'oz, grafit, qalam va sous retushlarning kitob ilyustratsiyalarini yaratishdagi ahamiyati.

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.

“Aqliy hujum” metodi

Aqliy hujum usuli

Aqliy hujum (breynstroming - aqlar to‘zoni) – amaliy yoki ilmiy muammolar yechish g‘oyasini javoaviy yuzaga keltirish.

Aqliy hujum va masalani yechish bosqichlari

1. Mustaqil fikrlang xayolingizga kelgan barcha g‘oya, fikrlarni qog‘ozga yozing.
2. Barcha g‘oya va fikrlarni yozing, agar ular takrorlanayotgan bo‘lsa, maxsus belgi qo‘ying.
3. G‘oyalarni baholang.
4. Eng maqbul g‘oya guruh g‘oyasi sifatida shakllantiradi.
5. Barcha yozilgan g‘oyalar guruh muammosini yechish
6. Guruhning umumiy javobi shakllantiriladi.

“Baliq skeleti”

Naturmort kompozitsiyasini “Baliq skeleti” chizmasi Bir qator muammolarni tasvirlash va uni yechish imkonini beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bilamiz	Bilishni istaymiz	Bilib oldik
1.Rassom yangi g‘oyada asar yaratadigan inson.	1.Xar bir izlanuvchi insonni rassom deb atash mumkinmi?	Ilmiy amaliy izlanishlarni olib boruvchi, yangi usul va vositalarni qo‘llay oladigan insonni rassom deymiz.
2.Rassomlar tasviriy vositalardan, chiziqlar	2.Dunyodagi g‘oyaviy kompozitsilarni tasvirla	R.Ahmedov tasvirlagan asarlar hozirgi rassomlar

shakllar, vositalarni o'z asarlarida tasvir orqali bayon eta oladigan insonlar. Ma'naviy estetik tarbiyalovchi	oladigan rassomlar qatoriga kimlarni kiritsa bo'ladi.	uchun amaliy metodik o'quv jarayonidagi rivojlanishida foydalanilmoqda.
3.Rassomlar asarida insonlarni ma'naviy-ma'rifiy estetik tarbiyalovchi insonlardir.	3.Rassom bo'lish uchun nima qilish kerak?	O'ral Tansiqboyev manzaralarini butun o'zbekistondagina emas balki yevropa davlatlrida xam maroq bilan tomosha qiladilar.
4.Rassom bu tinmay izlanuvchi inson	4.Ijodiy asarlarni tasvirlashni payoni bormi?	Abdulhaq Abdullayev portret janrida ijod etgan taniqli rassomlardandur.
5.Umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan rassomlar.	5.Kompyuterda ijodiy asar yaratsa bo'ladimi ?	Zamonaviy yunalishda ijod etayotgan taniqli rassom A.Nuridinov asarlarida sevgi, oila, sadoqatlik, tarbiya va jamiyatdagi falsafiy tamoyillar asosida ijod etayotgan ijokorlardandir.
6.O'zbekistonlik rassomlar	O'zbekistonda taniqli metodik qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar ustida ishlab kelayotgan taniqli rassom va pedagoglardan kimlarni bilasiz?	O'zbekistonda taniqli metodik qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar ustida ishlab kelayotgan taniqli rassom va pedagoglardan: B.Boymetov,M.Nabiyev, O.Egamov, R.Xudayberganov, R.Djalilova

Интерьерда натюрмортни акс этириш

xonani ichki ko'rinishini perespektivada aks etiriladi. Tasviriy san'at janrlaridan: natyurmort, portret, tarixiy, maishi animal ko'rinishlarda fon vazifasini o'taydi.

Intererda uyni eshik derazalarning shakli, hajmi, devor va shift, polni bezagi va uy jihozlarining bezagi tasviri orqali qaysi davrga mansubligini bilib olishimiz mumkin. Interer - ichki me'moriy muxit xolati orqali xonadon sohibasining didi haqida yoki zavod sexning jihozlanishiga qarab ilmiy, taraqqiyot

holati haqida xulosa chiqarish mumkin. Intererda natyurmortni perespektivada aks etirish, tasvirlash jarayonlari ko'rsatilgan.

Interer, kompozitsiyasi mavzusidatasviriy san'at o'qitishning zamonaviy texnologiyasini qo'llash.

III. NAZARIY MATERIALLAR

1-mavzu. Grafikada kompozitsiya tushunchasi, turlari va uning toifalari.

(2 soat)

Tasvir aniqligining erkin badiiy - obraz bilan voqelikning mujassamligi, tasvirdagi hodisalar chuqur mazmunini yoki predmetlarni talqin qilish vazifasi yetarli darajada murakkablik tug'diradi. Vazifaning bunday yechimiga har qanday rassom, har doim duch keladi. Hoh u dastgohli grafik yoki kitob bezakchisi bo'lsin. Agar dastgohli grafik o'zining asari syujeti va obrazini hayotda erkin tanlasa, kitob rassomi kitob matnidan, kompozitsiya syujetini qidiradi. Adabiyot badiiy tasviriy san'at asari hisoblanadi. Shu sababli, kitob grafika – illyustratsiya tanlangan adabiyot shakliga bog'liq. Kompozitsiya rassom tomonidan “ o'qib chiqilgan” qo'lyozma asosida bajariladi, taxminan xuddi film rejissyori “o'qigandek”. Qo'lyozmani “o'qib chiqish” deganda nima tushuniladi? Bu shunchaki matn bilan tanishib chiqish, fabulani kuzatish, syujet rivoji va muallif fikri izidan borish emas. Bu qo'lyozmaga qo'yilgan g'oya, real asoslarni topish, uning yaratilishi, uning hayotda tug'ilishini qay tarzda aks etishi, maqsadlarni ochish, uni kuzatish va nihoyat qahramonlar ish jarayoni, xarakteridagi haqiqatni aniqlash, konflikt va voqea jarayoni ta'siri rivoji. Bu voqea xarakteriga kirib borish, adabiyotdagi falsafiy va psixologik savollarga javob berishga urinib ko'rish va oxir – oqibat badiiy asar arxitektonikasini belgilash, uning fazoviy qurilishi va tasviriy xususiyatlarini baholashdir. Zero, bezakchi rassom so'zdagi obrazlarni, tasvir obrazlariga ko'chirishi talab etiladi.

2-mavzu. An'anaviy va eksperimental grafika tushunchasi

(2 soat)

Kitob albatta muqovadan boshlanadi. Muqovadagi tasvir jarayoni, butun adabiy asarning umumiy xarakterini ochib berishi kerak.

Yumshoq muqovalari kitoblar to'rt betdan iborat bo'ladi. Qattiq muqovalari kitoblarda esa ikki betni tashkil etadi. Ma'lumki 3-bosqich tinglovchilari qattiq muqovalari kitoblarni bezashtish ustida ishlaydi. Ularning iqtidori va hohishiga qarab, muqovaning birinchi beti yoki birinchi va to'rtinchi betlariga rasm chizib bezatiladi. Mavzuning ikkinchi mashg'ulotidagi vazifalarda tasavvurdagi kichik hajmli birlamchi izlanishlar yanada rivojlantiriladi. Muqovaga mos keladigan foreskizlar ustida ishlanadi. Ular ichidan bir necha o'nlab kompozitsiya qonunlari asosida joylashtirilishi, muvozanati, tUSDagi mutanosibligiga qarab ajratib olinadi.

Navbatdagi bosqich foreskizlarni kattaroq o'lchamda ishlash tavsiya etiladi va undagi geometrik, konstruktiv shakllarga aniqlik kiritiladi. O'z-o'zidan hammaga

shu narsa tushunarli bo'lish kerakki for eskizlar kichik hajmda ishlanayotgan jarayondayoq yosh rassom tasavvurida, har bir chiziq yoki shakl qalamda tortilganda, avval sezib, bajarilayotgan chiziq shakllar o'rnida qaysi jonivor yoki qahramon qomati, daraxt, manzara va boshqa predmet bo'ladimi ularni aks etishini ongida har doim his qilib turishi lozim. Ana shundagina foreskizlarni rivojlantirish, kompozitsiyaning badiiy konstruktiv yechimlarini topish to'g'ri yo'nalishda davom etishini ta'kidlaymiz. Xuddi mana shu bosqichda naturadan bajarib kelingan qoramalar katta yordam beradi. Yig'ilgan ashyolardan foydalanib, yanada mukammal, aniqroq xomaki chizgilar ishlanadi. Ularni bajarishda kompozitsiya qonuniyatlariga rioya qilgan holda ishlashdan qo'rqmaslik lozim, bunday paytda yosh rassom uchun erkin iqtidorini keng ko'lamda ko'rsatish imkoniyati yuzaga keladi. Navbatdagi vazifalar uchun muqovaning xomaki nusxasini bajarish bosqichi maqsad qilib belgilanadi. Ustoz murabbiy maslahati bilan foreskizlardan bir nechtasi tanlab olinib, ularni katta o'lchamda bajarishga kirishiladi. Xususan muqovaning birlamchi izlanishlaridayoq muallif va kitob nomining o'rni belgilanadi.

Asl o'lchamdagi xomaki nusxalarni bajarishda albatta kitob va muallif nomi yozuvi, shriftining qanday bo'lishi va muqovaning qaysi joyidan o'rin olishi ustida ham fikr yuritiladi. Asar mazmunidan kelib chiqib, shriftlar tanlanadi. Shriftlar muqova kompozitsiyasini to'ldirib, umumlashtirib turuvchi element sifatida qabul qilinishi kerak. Harflarni simmetrik yoki "bayroq qatori" usulida joylashtirish mumkin. Kitob nomi alohida qog'ozga, turli variantlardagi harflarda bajarilib, so'ng ularni kontur bo'yicha qaychi yordamida qirqib olib, muqova tasvirining yuza qismiga joylashtirish mumkin. Bu usul yozuvni tepaga, pastga, o'ngga yoki chapga surish imkonini beradi va galma-galdan, shriftlardan qaysi biri mos kelishini aniqlab, bir xulosaga kelishda qiyinchilik tug'dirmaydi. Ba'zida tinglovchilar muqova bezagini qoyilmaqom, yuqori bajarilganlarining guvohi bo'lamiz, ammo yozuvlarga kelganda esa, ularni oliy darajada deb ayta olmaymiz. Yozuvlarni ikkinchi darajali deb hisoblovchilar juda katta xato qiladilar. Chunki yozuv shriftlari kitob kompozitsiyasining ajralmas bir bo'lagidir. Vazifa, topshiriq, bir necha muqovaning xomaki nusxalari turli ashyolarda bajarishning, asl nusxa uchun qay birini tanlab olish imkoniyatini yuzaga keltiradi.

O'QITISH SHAKLLARI

Mazkur fan bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash;

davra suhbatlari (ko'rilayotgan loyiha yechimlari bo'yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);

bahs va munozaralar (loyihalar yechimini bo‘yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-mavzu. Muvozanatni izlash.

(2 soat)

Illyustratsiyalar chiziladigan badiiy adabiyotni o‘rganish unchalik qiyinchilik tug‘dirmaydi va shuning bilan bir vaqtda o‘ziga xos tarzda murakkabdir.

Bunday adabiyotlarni mustaqil ravishda o‘qib, o‘rganib uning turli xossa va o‘ziga xos xususiyatlarini anglab olish talab etiladi. So‘ngra ifodalarning o‘zgacha ko‘rinishida bo‘lishi va boshqa tasviriy tilda yaratish – bu oson emas. Adabiyotni o‘qib - o‘rganishda shuningdek, nashr uchun kirish maqolalardagi badiiy – adabiyot asar tahlili, hamda adabiy – tanqidiy fikrlarning ham yordami katta.

Ba’zi turdagi illyustratsiyalarda rasm bilan tasvirlangan hikoya to‘liq bo‘lmaydi va o‘quvchida matndan javob topish qiziqishini uyg‘otadi. Bu turdagi illyustratsiyalar “qani topchi” qabilida nomlanishi mumkin. Agar hikoya butunlay ochib beriladigan bo‘lsa undan ko‘zlanayotgan maqsadni barbod qilishi va matn yoki ssenariy shunchaki chetlab o‘tilishi mumkin. Afsuski, bunday hol tez-tez sodir bo‘lib turadi va bunda ayb rasmning mazmunida bo‘ladi¹.

Kitob rassomi va badiiy muharrir, adabiyot asarini o‘rgana turib, qahramonlar xarakteri va taqdiri rivojini kuzatadi, syujet va fabula harakati, jarayonining sekinlashishi va tezlashishi, kulminatsion lahzalar, diqqatlarini manzara va interyer bayoniga, muallif va qahramonlar tili xususiyatlariga qaratadi. Illyustratsiya kompozitsion qurilishiga kirib borishadi, uni muallif arxitektonikasi bilan taqqoslaydi. Obrazlarni yaratilishida yozuvchi qanday vositalardan foydalangani tushunishga intilish, asarning qanday qirralari aniqlandi, uning estetik ta’siri, asar

¹ © 2008 by the American Printing House for the Blind, Inc.

g'oyasi obrazining qurilishida – uning ahamiyati, ta'siri va barchasiga e'tiborini qaratishi shart.

Badiiy adabiyot asarining murakkab estetik – g'oyaviy tahlili, nashrni illyustratsiyalash va tashqi bezaklarda ahamiyati juda katta.

Asarni har bir qayta mutolaa qilgan sari kompozitsiya g'oyasi chuqurlasha boraveradi.

Tayyorlov bosqichi bo'lajak bezaklar asosi yaratilish jarayonida, illyustratsiyalarda bularsiz asos bo'lmay qoladi, har qanday usullar qo'llanilishiga qaramasdan hech qanday illyustratsiya tizimi imkoniyati yo'q. Har qanday illyustratsiyalar turkumi, agar ular kompozitsion to'g'ri qurilgan bo'lsa cheksiz turfa qirrali ko'rinishga ega bo'ladi.

Roman yoki qissa to'plamlari bo'ladimi, siyosiy pamflet yoki lirik she'riyatni rassom uchun buning hech qanday ahamiyati bo'lmaydi. Shuni yodda tutish kerakki muallif tomonidan oldinga surilgan har qanday g'oya ham rassom ishining asosi bo'lavermaydi.

Adabiyot obrazlarini tasviriy shaklga aylantirishda bezakchi rassom yana bir qator omillarni hisobga olishi kerak, bu rassom faoliyatiga ta'sir etadi. Mazkur maqsad va vazifalari ana shunday aniqlanadi, uning asosiy mo'ljali va qaysi kitobxonlar kategoriyasiga kirishiga qaratilgan. Masalan, kitob mashhur nashr bo'lib, keng kitobxonlar qatlamiga yoki ilmiy, tor doiradagi mutaxassislariga mo'ljallangan bo'lishi mumkin. O'qish yoki qayta o'qishu yoki bo'lmasa tomosha qilish uchun chop etiladimi, ommaviy, ma'naviy – ma'rifiy yoki axborot bo'ladimi, bolalar yoki o'smir yoshdagi yoki katta yoshdagilarga mo'ljallangan bo'ladimi?

Shunga mos keladigan shartlar bilan rassom nashrni bajarish imkoniyati usuli, xarakter, texnologiyalarini hisobga olgan holda illyustratsiyalar ustida ish boshlaydi. Rassom tomonidan adabiyot asarini mutolaa qilish jarayoni katta rol o'ynaydi, unda yana uning shaxsiy falsafiy qarashlari, badiiy nuqtai nazari va chizish usuli, har qanday vaziyatda illyustratsiyalarda o'zining ijodiy fikrlarini bayon etadi.

Yuqorida bayon etilgan fikrlarimizga asosan bir adabiyot asariga, mutlaqo turfa xil illyustratsiyalar yaratish mumkin.

Adabiyot asari mazmuni qanchalik chuqur keng qamrovli bo'lsa, shunchalik kitob bezakchilari bu asarga murojoat etishadi. Fikrimizning tasdig'i uchun A. Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani, G'afur G'ulomning "Shum bola" qissasi xizmat qiladi. O'zbek adabiyotining yirik namoyondalaridan bo'lgan bu yozuvchilar asarlariga ishlangan illyustratsiyalarni o'rgana turib, biz shunga amin bo'lamizki, birinchidan, rassom o'sha davr ko'rinishlari qay tarzda aks etirilganini, uning shaxsiy estetik qiziqishlari va muallif fikri, hamda sezgilarning singdirilishiga ijobiy erishgan. Ikkinchidan, bir qator asosiy, tarixiy yig'ilgan illyustratsiyalar ko'rinishlari.

TUSHUNCHALARNI ANIQLASH

Maqsadi:

- tinglovchilarni gapdagi har bir xorijiy tildagi so'zni tushuna olishga o'rgatish;
- tinglovchilarning gapdagi har bir so'zga e'tiborli munosabatda bo'lish zaruriyatini anglashlariga yordam berish;
- o'quv topshirig'ini bajarishda guruhlarda hamkorlikda ishlash ko'nikmasini shakllantirish.

O'qituvchi izohni **tushunish** - bu tinglovchilarning narsa yoki hodisalarda bildiradigan obrazlarni tasavvur eta olish ekanligini aytishdan boshlaydi. Bu faqatgina tasavvur etishgina emas, balki so'zni tushunishning birinchi darajasi.

So'zni to'liq tushunish qachonki, tinglovchilar narsa yoki hodisaning tuzilishiga oid tarkibiy qismlar (nimalardan tashkil topgan) va uning funksional o'ziga xosliklari (nimaga yordam beradi, u bilan nima qila olish mumkin va boshqalar)ni aytib bera olganda, yuzaga keladi.

Mashg'ulot quyidagi tarzda o'tkaziladi:

1. Barcha tinglovchilar kichik guruhlarga bo'linishadi.
2. Har bir guruh matnni oladi. Barcha guruhlardagi matnlar bir xil yoki turli xil bo'lishi mumkin.

O'qituvchi gaplardagi notanish so'zlarni topish va izohli lug'atlar, o'qituvchining yordamida ularning ma'nosini izohlab berishni so'raydi.

3. Guruxlarda matn ustida ishlash boshlanadi. Tinglovchilar birgalikda notanish, tushunarsiz so'zlarni topishadi va ularning ma'nosini birgalikda izohlashadi.

4. Topshiriq bajarib bo'linganidan so'ng, "kichik guruhlarga hujum" boshlanadi. Savol beruvchi va javob beruvchi guruhlar qur'a tashlash yo'li bilan aniqlanishi mumkin. Barcha guruhlar navbati bilan dastlab birinchi guruhga savol berishadi, ikkinchi va boshqalar. Masalan:

Bir guruh savol beradi.

Savol berilgan guruh a'zosi tezda javobni aytishi lozim.

Guruh javob bergandan so'ng uning to'g'riligi ekspertlar guruhi tomonidan baholanadi. Baholash 0 balldan 5 ballgacha bo'lishi mumkin.

5. Yakunlarini chiqarish. O'qituvchi ko'p ball yig'gan guruhni e'lon qilishi mumkin. Mazmuni noto'g'ri tushunilgan so'zlarga izoh beriladi.

2-mavzu. Grafika ashyolarida ishlash usullarining farqlari (4 soat)

Kitob bezatilishi bu asarning xilma-xil tomonlariga aks sado beradi, birlamchi fikr va kompozitsiya ustida ishlashning rivojlanishiga illyustratsiya, zeb-ziynat va nashrning tashqi ko'rinishini bezatishga mos tushishi. Yuqoridagi fikrlarga erishish uchun eng avvalo badiiy adabiyot asarini o'rganish kerak. Adabiyotni o'rganish xarakteri, asar xususiyatlari va yaxlit bezatish fikrlariga bog'liq. Asar mazmunini metodik o'rganib chiqish bilan bir vaqtda umumiy tanishib chiqish xarakterli bo'lib, alohida qismlarning ahamiyati umumiy g'oyalar va nashrda yaxlitlik bo'lsa, boshqa holatda esa, xarakteri bo'yicha ilmiy tadqiqod ishiga yaqin ko'rinishda bo'ladi.

Bu ikki shakl orasidagi o'rganish ko'p oraliqliqlardan o'tadi. Adabiy asarni o'rganishning qanday shakli, nimani talab qilmasin, o'rganishga eng yuqori diqqatni ajratish, asarni bezatish bilimi rassom ishida asoslarning asosi, shuningdek badiiy va texnik muharrirlar uchun ham tegishlidir.

Shu sababli, ko'pqirrali adabiy asar o'zgarmaydigan va umumiy xususiyatlarga ega, buni birinchi navbatda kitob bezatuvchi rassom va badiiy muharrir bilishi va o'rganishi zarur. Bular:

1. Tahlil qilish va dalillarni taqqoslash, tabiat va jamiyat hayot hodisalarini ushbu tahlil asosidagi qilingan xulosalari, boshqacha aytganda o'quv, ilmiy-ommabop, badiiy va shu singari adabiyotlarni mantiqan qurish;

2. Inson xarakterini badiiy obrazlar orqali ochish, fabula jarayonida (syujetning rivojlanishi) qahramonlar tili yoki boshqacha aytganda badiiy adabiyot asarini obrazli qurish;

3. Vaqtning tarixiy xususiyatlari, asarda aks ettirilgan, bayon etilgan davr;

4. Kompozitsiya, ya'ni muallif tomonidan ochilmagan yoki qisman bir tomonlama va sirdan ochilgan qirralarini qurish;

5. Asar arxitektonikasi, ya'ni uni qurish muallif tomonidan rubrika yo'lida ajratib ko'rsatilgan qismlar, boblar, bo'limlar va h.k.

6. Muallif tomonidan adabiyot vositalari va yaxlit asar usulini qo'llash xususiyatlari;

7. Asar qismlarining xususiyatlari, kitobxonlarning ma'lum bir guruhiga mo'ljallanganligi.

Bunday ko'nikmalar rassom va badiiy muharrirga asarning asosiy g'oyasini tushunish va yanada uning mazmuniga chuqurroq kirib borish imkoni beradi.

Barcha adabiyot asarlarini o'qib, o'rganish metodi nuqtai nazaridan uch guruhga bo'lish mumkin:

1. Illyustratsiyaga muhtojlik sezmaydigan.
2. Illyustratsiyalashga ashyo yetarli, biroq illyustratsiyani talab etmaydi.
3. Illyustratsiyani talab etuvchi.

O'z navbatida bu guruhlarning har birini ikki kichik guruhga bo'lish mumkin:

1. Adabiy asarlar rassom va badiiy muharrir tomonidan mustaqil tarzda o'qib o'rganilgan bo'ladi.

2. Adabiy asarlar ularni o'qib o'rganish uchun maxsus bilimlarga ega bo'lishi kerak.

Har qanday adabiyot asarining bu xususiyatlari o'rganish usulining asosini belgilaydi.

Kitob – rassomi, nafaqat tarixiy – psixologik illyustratsiyalarni, adabiy asardagi har bir personajning ichki dunyosini muvoffaqiyatli ochib berish bilan birga plastik, ifodali usullarni qo'llay olishi, ular yozuvchining tasviriy sistemasiga mos kelishi va ruhiyat karakterini yanada kuchliroq ifodalash, yozuvchi asarining obrazli qurilishini ko'rsatishga qodir. Bezatilayotgan asarning qanday badiiy vositalarda yanada to'laroq, asar mazmunini usulini ifodalay olishi haqida rassom bosh qotirishi kerak bo'ladi.

Taqqoslash uchun Navoiy va Bobur she'riyatini olaylik, biz buni faqat syujetlar orqali emas, balki so'zlar va tasviriy qurilishi bilan usulidagi farqni aniq sezamiz. Bu mumtoz shoirlar asrlarini illyustratsiyalashga qo'l urgan rassom, so'zlardagi obrazlarni tomosha qilib ko'radigan obrazga ko'chirish, asar usuliga mos tarzda, obrazli sistemaga, tasviriy til va illyustratsiyalar fazoviy qurilishini topish, zero ular Navoiy va Bobur she'riyati usuli talabiga javob bera olsin.

3-mavzu. Kitob illyustratsiyalarini zamonaviy grafika texnikalarida bajarish

(4 soat)

- tinglovchilarni materialning tuzilishi, asosiy fikrlarni belgilay olish, esda saqlab qolish mumkin bo'lgan shaklda ularni tasavvur eta olishga o'rgatish;

- nutq madaniyatini rivojlantirish.

1. Birinchi bosqichda pedagog asosiy fikrlarni tasavvur etishning turli shakllari haqida hikoya qilib beradi.

Asosiy fikrlarni tasavvur etishning birinchi turi oddiy - bu asosiy fikrlarni so'z yoki qisqa gaplar tarzida tasavvur etishdir. Mazkur so'z yoki gaplar ustunlar tarzida nomer qo'yish orqali yoziladi.

Asosiy fikrlarni tasavvur qilishning ikkinchi shaklida o‘zak belgilab olinadi va ana shu o‘zak atrofida asosiy fikrlar jamlanadi.

Asosiy fikrlarni shakllantirishning uchinchi shakli - bu ularni qisqartirish yoki shartli belgilar bilan almashtirishdir.

2. Ikkinchi bosqichda tinglovchilar kichik guruhlariga birlashadilar. Har bir kichik guruh o‘ziga berilgan matnni oladi va uni o‘qiydi. Matnlar hammada har xil.

3. Shundan so‘ng guruhda har bir tinglovchi mustaqil ravishda mazkur matnga doir tayanch konspektini to‘zishadi.

4. Navbatdagi bosqichda tinglovchilar juftliklarda o‘zlarining tayanch konspektleri haqida fikr almashishadi. Mazkur bosqichda o‘zining tayanch konspektini o‘zgartirish imkoniyati mavjud.

5. Navbatdagi bosqichda tayanch konspekt guruhiy muhokama etiladi. Guruh o‘zaro kelishgan holda qandaydir yaratilgan tayanch konspektini qabul qiladi. Mazkur bosqichda guruh butun jamoaning oldida "ovoz chiqarib" aytib beruvchi tinglovchini aniqlab olishi kerak.

6. Mazkur bosqichda guruhning bir a‘zosi aniqlangan tayanch konspekt bo‘yicha chiqish qiladi va o‘qilgan matnning mazmunini bayon etadi. Barcha tinglovchilar eshitishlari kerak. Mazkur davrda meyorlarning bajarilishini ta‘minlaydigan texnik ekspertning majburiyati namoyon bo‘ladi.

7. Birinchi guruh a‘zosi chiqishini tugatgandan so‘ng boshqa guruh savol berishi mumkin. Savollarga javob beriladi. Mazkur turdagi ish baholanishi mumkin (ballar jadvalda qo‘yiladi). Savollarning navbat bilan berilishini texnik ekspert yo‘lga qo‘yadi.

8. Sakkizinchi bosqichda boshqa guruhning vakili agar asosi mavjud bo‘lsa, qilingan chiqishni to‘ldiradi.

9. To‘qqizinchi bosqichda boshqa guruh vakili chiqish, savollarga javoblar bo‘yicha noroziligini ifoda etadi.

Ana shu yerda birinchi matn bilan ishlash yakunlanadi. Pedagog yoki ilmiy ekspert yakunlarni chiqaradi.

Keyingi bosqichda boshqa guruh vakili o‘zining tayanch konspektini namoyish etadi. Mazkur harakat hamma chiqishlar tugaguncha davom etadi.

Inssenirovka yakunlarni chiqarish bilan tugallanadi. Har bir guruh to‘plagan ballarni hisoblash va jami ballar ustuniga yozib qo‘yilishi kerak. Ana shu asosdan kelib chiqib, o‘rinlarni ham belgilash mumkin.

Amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg‘ulotlarda tinglovchilar turli nutq normalarini, notiqlik san‘ati masalalarini o‘rganadilar.

1. G‘arb madaniyati tarixida notiqlik san‘atining o‘rni.

2. Sharq madaniyati tarixida notiqlik san'atining o'rni.
3. Xalq og'zaki ijodida nutq odobi masalalari.
4. Kaykovus suxandonlik xususida.
5. Alisher Navoiy ijodida nutq madaniyati va notiqlik san'ati masalalari.
6. Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat va Abdulla Qodiriy asarlarida notiqlik, milliy muomala madaniyati masalalari.
7. Badiiy asarda nutq madaniyati masalalari: Abdulla Qahhorning so'z tanlash mahorati (nutqning kommunikativ sifatlari).
8. Nutq madaniyatini egallash yo'llari. Ommaviy axborot vositalarining til xususiyatlari.

Amaliy mashg'ulotlarda tinglovchilar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini ma'ruza qilish va savol-javoblar orqali yanada boyitadilar. Shuningdek, darslik va o'quv qo'llanmalar asosida tinglovchilar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, ilmiy maqolalar va tezislarni chop etish orqali tinglovchilar bilimini oshirish, mavzular bo'yicha ko'rgazmali qurollar tayyorlash va boshqalar tavsiya etiladi.

V. KEYSLAR BANKI

Dizaynerlarni dizayn nazariyasi asoslari, perspektiva, yorug‘lar, yarim soyalar, reflekslar va soyalar nazariyasi hamda chizmatasvirning texnika va texnologiyasi xaqida tanishtirib borish;

Milliy natyurmortni tasviriy san‘at o‘qitishning zamonaviy texnologiyasini qo‘llanilishini tushuntirish;

3. Kelajakdagi mustaqil ishlar asosini yaratish uchun Dizaynerlarga amaliy mashg‘ulotlar asosida zaruriy bilimlarni berish.

Grafika turlari va sohalarini rivojlantirish metodikasi dasturi:

1. Tinglovchiga tasvirlanayotgan buyumlarning tekislik va kengliklariga tushayotgan yorug‘liklar va ulardagi tushlarning xususiyatlarini bir-biriga aloqadorligini hisobga olishni tushuntirish;

2. grafikani chizmatasvir nazariyasi asoslari, perspektiva, yorug‘lar, yarim soyalar, reflekslar va soyalar nazariyasi hamda chizmatasvirning texnika va texnologiyasi xaqida tanishtirib borish;

3. Kelajakdagi mustaqil ishlar asosini yaratish uchun Dizaynerlarga amaliy mashg‘ulotlar asosida zaruriy bilimlarni berish.

Mashg‘ulot paytida:

Tinglovchi va talabalarining asosiy va yuqori amaliy bilimlardan qoniqish hosil qilishlari uchun o‘quv ustaxonasi kerakli yorug‘lik va chizmatasvirda qo‘llaniladigan zarur jihozlar bilan ta‘minlanishi kerak.

Ishlatiladigan ashyolar;

har xil yumshoqlikdagi oddiy grafitli qalamlar, ko‘mir, sous, sagina.
planshet, qog‘oz, o‘chirgich.

chizmatasvir ishlash uchun dastgoh (molbert).

TOIFALASH JADVALI VA KONSEPTUAL JADVALINI - guruhlarga qo‘llash, o‘rganilayotgan hodisa, tushuncha, fikrlarni ikki va undan ortiq jihatlari bo‘yicha taqqoslashni ta‘minlaydi. Tizimli fikrlash, ma‘lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

TOIFALASH JADVALI VA KONSEPTUAL JADVAL.

1-guruh

Interer, kompozitsiyasi mavzusida ishlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarni izohlang.

2-guruh

Interer kompozitsiyasi mavzusida ishlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarda tasvirlash.

VI. MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Mustaqil ta'lim tegishli o'quv moduli bo'yicha ishlab chiqilgan topshiriqlar asosida tashkil etiladi va uning natijasida tinglovchilar bitiruv ishi dirasida referat yoki kurs ishini tayyorlaydi.

Mustaqil ish talablari har bir tinglovchi o'zi tanlagan rassom ijodi yoki badiiy asar taqdimotini tayyorlaydi.

Mustaqil ish taqdimoti quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:

- Sarvaraq;
- annotatsiya;
- mundarija;
- asosiy qism: nazariy tahlil;
- illyustratsiyalar ilovasi;
- xulosa;
- glossariy;
- adabiyotlar ro'yxati.

Keyslar banki;

Boshqa materiallar (fanni o'zlashtirishga yordam beruvchi qo'shimcha materiallar: elektron ta'lim resurslari, ma'ruza matni, glossariy, test, krossvord va boshq.)

Shuningdek, mustaqil ta'lim jarayonida tinglovchi kasbiy faoliyati natijalarini va talabalar uchun yaratilgan o'quv-metodik resurslarini "Elektron potrfolio" tizimiga kiritib borishi lozim.

Mustaqil ish mavzulari

Kompyuter grafikasi haqida ma'lumot.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasi va uning asosiy vazifalari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining qo'llash imkoniyatlari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasi kursiga qo'yiladigan asosiy talablar.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining texnik vositalari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasida qo'llaniladigan grafik dasturlar haqida ma'lumot.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Windows amaliyot tizimidagi grafik muharrir.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Corel Draw grafik dasturi paketi. Uning grafik va servis imkoniyatlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Adobe Photoshop grafik dasturi paketi. Uning grafik va servis imkoniyatlari.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Auto CAD grafik muharriri.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Grafik muharrirlarda chizma, rasmlarni tahrirlash va printer qurilmasi yordamida chop qilishni o'rganish.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasining turlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Kompyuter grafikasi qanday fan ?
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasidan foydalanish.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Grafik chiqarish qurilmalari.
Badiiy vositalar tekst modellari va palitrage qo'shimcha effektlar, tasvirlarni yaratish va chiqarish haqida ma'lumot.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Kompyuter grafikasining qanday turlari mavjud?
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Tasvirlar animatsiyasi haqida ma'lumot.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Taqdimotlar va uni yaratish usullari.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasining rivojlanish bosqichlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Kompyuter grafikasining fanlar bilan aloqasi.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasining hayotga tatbig'i.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Dizayn san'atida zamonaviy reklamaning o'rni.

Dizayn texnologiyasi, asbob-uskunalar, materiallar va ulardan foydalanish.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Badiiy loyihalashda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Belgi va ramziy belgilarning kelib chiqish tarixi, ularning turlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

VII. GLOSSARIY

GLOSSARIY

Abstraksiya – mavhum shakl va chiziqlardan iborat tasviriy san'at asari

Avantitul – tituldan oldingi bet

Abrisa - tashqi ko'rinish, xomaki reja

Avtografskiy - toshbosma uchun maxsus qog'oz turi (kornpapir)

Avtolitografiya - mualliflik toshbosma asari

Akvatinta - ofortning bir turi bo'lib, maxsus rux taxtachadagi chizma shakllarni soya farqlarga ajratib ishlash

Akkompanement – jo'rlik

Natyurmort – jonsiz buyumlar tasviri

Obraz – asar ruhiyatini ochish, siymo, timsol

Ornament - -naqshli bezak

Ofort – mis, rux plastinkalarga tasvir tushirilib, maxsus asboblarda chiziladi, kislotada ishlov berilib, so'ngra bosma usulda nusxa olish

Ofset – bosma formadan rezina moslamaga ko'chirib, undan qog'ozga bosish usuli

Palitra – bo'yoqlarni aralashtirish uchun yasalgan maxsus taglik

Aksent – asar yaratishda kerakli joylarga urg'u berish

Arxitektonika – kitob elementlarining joylashtirish qurilmasi

Asfaltu - bitum va mineral moddalar aralashmasidan iborat tabiiy va sun'iy massa, qorishma

Afisha - tomosha haqida e'lon

Bigovka– tayyor bosma mahsulotini buklash joyidagi botiq chiziq

Blik - Yorug'lik nuri eng ko'p aks etgan yaltiroq joy

Bukvitsa – matn boshlanishidagi naqshli bosh harf

Forzats – kitob varaqlarini muqova bilan biriktirib turadigan qog‘oz yoki latta

Forma – shakl

Forma – qolip

Format – o‘lcham

Foreskiz – xomaki nusxadan oldingi birlamchi chizgilar

Fragment – asarning kichik bir lavhasi

Frontispis – titul yoniga joylashtirilgan rasm va kitobning asosiy mazmunining tasviri

Xarakter - fe‘l, axloq, xulq-tasviriy sanatta modelning ichki va tashqi qolatini o‘ziga xosligini belgilaydi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI
I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoyev SH.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar:

6. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-son Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi “Oliy ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 343-sonli Qarori.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi “Oliy ta’limning Davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2001 yil 16

avgustdagi “343-sonli qaroriga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi 3-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar:

1. Алишер Навоий. Махбуб ул - қулуб. Т. 1983.
2. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 13 том. Т.: 1997.
3. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 14 том. Т.: 1998.
4. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. Т.: 1992.
5. Абдурахмонов М. Ўзбек топишмоқлари. Т.: 1991
6. Аз - Замахшарий. Нозик иборалар. Т.: 1992.
1. Қ.Орипов, М.Обидова. Ифодали ўқиш. - Т.: Ўзбекистон, 1996.
2. Расулов Р., Хусанов Н., Мўйдинов Қ. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати. - Тошкент, 2006.
3. Қудратов Т., Нутқ маданияти асослари. - Т.: Ўқитувчи, 1993.
4. Махмудов Ҳ. Ўқитувчи нутқи маданияти. - Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007.
5. Кунгуров Р., Бегматов Э., Тожиев Й. Нутқ маданияти ва услубият асослари, -Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
6. Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 1-қисм. -Тошкент: Навруз, 1997.
7. Карнеги Д. Ўз-ўзига ишонч хосил қилиш ва омма олдида сўзлаш санъати. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2010.

Қўшимча адабиётлар

8. Воҳидов Э. Шеър дунёси. - Т.: Шарқ, 2001.
9. Орипов А. Танланган асарлар. 4 томлик. - Т.: Г.Гулом нашриёти, 2001.
10. Аъзамов А. Аруз. - Т.: 2006.
11. Умиров Ҳ. Адабиёт қоидалари. - Т.: Ўқитувчи, 2002.
12. Бобоев Т, Бобоева З. Бадиий санъатлар. - Т.: 1999.
13. У.Норматов. Нафосат гурунглари. - Т.: Мумтоз сўз, 2011.
14. Цицерон. Нотиклик ҳақида икки рисола. Т.: Шарқ, 2008.

Интернет сайтлари

15. <http://www.pedagog.uz/> Pedagogika muassasalari portali.
16. http://teoria-ractica.ru/rus/files/arhiv_zburnala/2011/6/filologiya/galay.pdf
17. <http://www.uz-translations.net>
18. <http://www.booksbooksbooks.ru>
19. www.tdpu.uz
20. www.pedagog.uz
21. www.ZiyoNet.Uz
22. <http://www.multimedia.uz>
23. www.tilvaadabiyot.uz e-mail: til.adabiyot@umail.uz